

ÎNSEMNĂRI DESPRE VOCABULARUL SISTEMULUI ONTOLOGIC DRĂGĂNESCIAN

Gorun MANOLESCU¹
gmnoema@yahoo.com

ABSTRACT.

Any new system of thinking defines or redefines some of its terms and concepts. There are very many examples. The ontological model of Mihai Drăgănescu is not an exception. The vocabulary of this model has introduced many new fruitful denotations. Unfortunately, in our opinion, one of the main concepts of the model, namely the “*phenomenological-structural*” couple, may leads to confusions. Why? This is the problem debated in this discussion paper.

KEYWORDS: physics, “orthophysics”, “informatter”, “lumatie”, structures of informational meanings, Fundamental Consciousness.

Orice sistem filosofic care-și merită numele de *sistem* își definește sau redefiniște unele elemente de bază în acord cu „întregul” pe care îl propune. Exemplele sunt multiple. Vom aminti doar unele apropiate de zilele noastre sau contemporane.

Kant, plecând de la Platon, fără a schimba denumirea de *rațiune*, propune alt înțeles al acesteia. Astfel, în timp ce rațiunea la Platon reprezenta urcarea din Peșteră la cunoașterea lumii din planul existenței inteligibile, singura cunoaștere adevărată (*episteme*), cea de tip rațional a formelor pure, a ideilor, lumea existenței esențiale, la Kant înțelesul se schimbă. Rațiunea devine locul în care există ideile-pseudoconcepte cu propriile forme logice. Prin idei, rațiunea procură unitate conceptelor intelectului, care astfel e despărțit de rațiune, întocmai cum intelectul procură unitate reprezentărilor sensibilului, cel de-al treilea plan din ierarhia kantiană. Cu alte cuvinte, rațiunea, prin idei, controlează intelectul pentru ca

¹ Cercet. princip. I., dr. ing. CRIFST.

acesta să rămână în acord cu el însuși dar și cu anumite imperative ale rațiunii, iar intelectul, la rândul său, controlează sensibilul².

Husserl modifică *transcendentalul kantian* bazat pe încorsetarea subiectului colectiv omenesc în spațio-temporalitatea cu „întindere” și „durată”, ridicându-l la alt grad de generalitate, cel al *conștiinței pure* care se află în alt areal, diferit de spațio-temporalitatea kantiană. Subliniind că nu este vorba de un „*subiectivism idealist*”³, ci de o *subiectivitate transcendentală*⁴.

În fine, Heidegger, cu inegalabilul său simț al nuanțelor, propune, prin *destrucție*⁵, i.e. printr-o retro-incizie istorică („temporalitatea este totodată condiția de posibilitate [ontică] a istoricității [...] ca fel de a fi temporal al *Dasein*-ului însuși”⁶) următoarele tipuri ale *transcendenței*: „ontică, ontologică, fundamental-ontologică, epistemologică și metafizică”⁷. Spre deosebire de Kant, de exemplu, la care găsim doar: „transcendența” transcendentalului și cea a transcendentului.

Nu altceva se întâmplă, în cultura autohtonă, cu Mihai Drăgănescu.

Interesant este că, la noi, comentatorii de formație filosofică îi reproșează autorului tocmai introducerea unor termeni noi și schimbarea

² “Diversitatea regulilor și unitatea principiilor sunt o exigență a rațiunii pentru a pune intelectul în perfect acord cu el însuși, la fel cum intelectul aduce diversul intuiției sub concept și astfel efectuează legătura.” Kant, *Critica rațiunii pure*, Editura Științifică, București, 1969, 287.

³ Edmund Husserl, *Idei privitoare la o fenomenologie pură și la o filozofie fenomenologică*, Humanitas, București, 2011, 207.

⁴ „[...] conștiința însăși, privită în mod 'pur', trebuie văzută ca un ansamblu de ființă închis în sine însuși. Ea este un ansamblu de ființă absolută, [...] o ființă absolută ce nu cunoaște nici o exterioritate de ordin spațio-temporal și nu poate fi înscrisă în cadrul nici unui context spațio-temporal, ce nu poate fi afectată în mod causal de nici un lucru și nu își poate exercita cauzalitatea asupra nici unui lucru atâta timp cât înțelegem 'cauzalitatea' în sensul normal al cauzalității naturale [s.n. G.M.], așadar ca pe o relație de dependență între realități ['realitățile' fiind cele 'fizice' G.M.]”, Husserl, *Idei ...*, 185 – 6. Iar această conștiință pură/transcendentală „nu este o simplă construcție metafizică, ci ea poate fi atestată în caracterul ei absolut fără nici o urmă de îndoială prin intermediul schimbării corespunzătoare de atitudine [reducție fenomenologică a lumii naturale G.M.], putând astfel să fie dată în cadrul unei intuiții directe [s.n. G.M.]”, Husserl, *Op. cit.*, 207.

⁵ Care, ulterior la Derrida, va deveni *deconstrucție* cu un polisemantism mult mai bogat.

⁶ Heidegger, *Ființă și timp*, (§ 6. *Sarcina unei destrucții a istoriei ontologiei*), Humanitas, București, 2003, 27.

⁷ Daniel Dahlstrom, *Heidegger's transcendentalism*, [online, <http://www.bu.edu/philol/files/2013/09/d-heidegger-transcendentalism.pdf>] [21. Aug. 2014].

sensului unor termeni deja încetățeniți. Astfel, Alexandru Surdu sintetizează această părere: „Nimeni nu este obligat să adopte o asemenea investigație și nici *terminologia utilizată de autor, terminologie care adesea îi aduce prejudicii* [s.n. G.M.]. Problema este dacă o cercetare de bază a zilelor noastre și a viitorului, centrată pe informatică, este sau nu mai convingătoare pentru imaginea modernă a lumii, decât cele tradiționale, fizice sau spirituale, pe care, de altfel, nu le ignoră”⁸.

Să fie justificată o asemenea părere?

Și da, și nu.

Nu, dacă ne vom referi la termeni ca „informaterie”, „lumatie”, „introducere”, „întru_[s. n. G.M.]sine” etc. prin care Drăgănescu se dovedește un adevărat creator de limbă ca, de altfel, și Constantin Noica pe care autorul l-a prețuit în mod deosebit, corespondența dintre cei doi devenind, în ultimul timp, de notorietate publică.

Da, dacă ne vom referi, de exemplu, la conceptele *princeps* ale modelului său ontologic și anume „structural” și „fenomenologic” care, după părerea noastră, pot crea ambiguități în receptarea operei autorului. Concepte asupra cărora ne vom focaliza în cele ce urmează.

Pentru a demara discuția este necesar să reamintim, pe scurt, contextul în care cele două concepte intervin⁹.

Astfel autorul postulează existența la un nivel mai profund al realității materiale a unui *topos*, numit „ortofizic”, care cuprinde un spațiu *adimensional* (fără întindere) și un timp *instantaneu* (fără durată). Până aici, ipoteza lui Drăgănescu este în acord cu ceea ce spun fizica și astrofizica, ca științe naturale ale zilelor noastre¹⁰. Însă, mai departe, Drăgănescu introduce un al doilea postulat și anume că în ortofizic materia se manifestă în două ipostaze: *lumatia*, identică cu materia aristotelică nestructurată (ne-in-

⁸ Alexandru Surdu, „Aspecte științifico-filosofice ale conceptului de existență profundă”, *Noema*, X, 2011, 15-30, 20.

⁹ Gorun Manolescu, „Drăgănescu și 'sensurile fenomenologice': pot exista structuri de 'sensuri fenomenologice' și cine, cum și unde le materializează?”, *Noema*, XII, 2014, 19- 30, 20.

¹⁰ A se vedea, de exemplu: David Bohm, *Plenitudinea lumii și ordinea ei*, Humanitas, București, 1995; John Barrow, *The Origin of the Universe*, Harper Collins Publisher Inc., New York, 1994; Martin Rees, *Doar șase numere*, Humanitas, București, 2000; Brian Green, *The Elegant Universe*, W. W. Norton & Company Inc., New Yprk, 1999; Stephen Hawking & Leonard Mlodinow, *The Grand Design*, Peter Bollinger, 2010; Lawrence Krauss, *Omul cuantic. Biografia științifică a lui Richard Feynman*, Humanitas, București, 2013; João Magueijo, *Faster than Speed of Light*, Penguin Books, London, 2004 etc.

formată) și *informateria*. Această informaterie misterioasă ar putea fi văzută ca fiind fluă, precum curgerea unui râu cu vârtejuri, adică cu structuri extrem de rapid (i.e. instantaneu) schimbătoare. Iar prin cuplarea structurilor flue din informaterie cu lumata vor rezulta structuri „înghețate”, un timp mai lung sau mai scurt, care vor apare în fizic.

Structurile din *ortofizic* sunt numite de Drăgănescu „fenomenologice”, în timp ce structurile din *fizic* sunt numite „structurale”. În acest fel, ortofizicul capătă predicția de „fenomenologic”, iar fizicul, cea de „structural”.

La o primă vedere superficială pare că cele două noțiuni *structuralul* și *fenomenologicul* la Drăgănescu sunt în acord cu aceleași noțiuni așa cum acestea sunt înțelese de fenomenologii care, plecând de la Husserl, urmează linia sa de gândire.

Structuralul. Astfel, referindu-se la *percepție*, în cele două ipostaze ale sale: *externă* și *internă*, Husserl notează: „În 'percepția externă' noi avem o experiență originară cu privire la lucrurile fizice[...] de asemenea, în percepția de sine sau așa numita 'percepție internă', noi avem o experiență originară cu privire la noi înșine și la stările noastre de conștiință[...]. Lumea reprezintă [pentru fiecare dintre noi] ansamblul tuturor obiectelor unei experiențe [externe/interne] posibile și a unei cunoașteri prin experiență”¹¹. Sau, cu alte cuvinte, astfel ia naștere: „*Lumea atitudinii naturale: eu și lumea mea înconjurătoare*”¹² pe care o consider *reală*.

Mai departe, să vedem cum apar *esențele (eideos)* în cadrul *lunii naturale*.

„Când spunem 'potrivit propriei sale esențe' [...] noi exprimăm deja ideea potrivit căreia *ține de însuși sensul oricărei realități* [o realitate este reprezentată de un fragment din 'lumea noastră (individuală)'] *accidentale ca ea să aibă o esență, așadar un eideos care poate fi sesizat în chip pur și care este guvernat de adevăruri de esență având diferite grade de generalitate*”¹³.

Concretizând, un *eidetic* dat de o percepție externă poate fi, de exemplu, o masă privită de aceeași persoană, la momente diferite de timp, din unghiuri (puncte de vedere) diferite, astfel încât ea apare „altfel” de

¹¹ Husserl, *Op. cit.*, 40.

¹² *Ibid.*, 108.

¹³ *Ibid.*, 42 – 3.

fiecare dată. În schimb noi „intuim” că obiectul „masă” este „în esență” unul și același obiect. Același lucru se întâmplă și în cazul percepției interne, de exemplu, a sinelui.

La rândul său, „*Esența (eideos-ul) reprezintă un nou obiect, de un tip diferit*”¹⁴ de cel perceput direct, extern sau intern. În acest mod „esențele naturale” capătă și ele drept de existență în cetate.

Mai departe, autorul arată cum în epistemologia „naturalului” (empiricului/realului) intervin două feluri de științe: *științele factuale* și *științele eidetice pure*.

„Raportul (eidetic la rândul său) [...] în virtutea căruia oricărui obiect individual îi corespunde o constituție eidetică [...] ne îndreptățește să vorbim despre o legătură corespunzătoare între științele factuale [care se referă la ceea ce se întâmplă cu obiectele percepute direct dintr-un anumit domeniu al naturalului G.M.] și cele eidetice. [...]” Astfel „există *științe eidetice pure*, precum logica pură, matematica pură, teoria pură a timpului și spațiului ș.a.m.d. [...]” iar „, în cadrul lor *nici o experiență nu poate să îndeplinească [...] ceva de ordinul realității sau al existenței, o funcție de întemeiere a cunoașterii* [dacă nu luăm în considerare punctul de vedere platonician al unei intuiții specifice, de exemplu, a matematicianului sau fizicianului, ambii „puri” – idealism obiectiv n. n. G.M.]”¹⁵. În fine, „dacă științele eidetice sunt [...] independente de orice știință factuală, în cazul *științelor factuale* lucrurile stau tocmai invers.[...] Ori de câte ori o știință de ordinul experienței [externe/interne] efectuează întemeierea [...] unei judecăți, ea trebuie să procedeze conform *principiilor formale* de care se ocupă logica formală[...]” și „în măsura în care o asemenea știință are în vedere [...] anumite obiecte[...] ea intră în relație cu întregul complex de discipline formal-ontologice ce cuprinde, alături de logica formală [...] toate celelalte discipline ale unei '*mathesis universalis*' ”¹⁶.

Prin urmare, în cadrul „lumii naturale” avem de-a face cu două tipuri de entități: *fizice* și *eidetice factuale*, precum și cu legături între acestea în cadrul științelor factuale. Acest mod de a vedea lucrurile pare a fi în consens cu *structuralismul* așa cum a apărut acesta în secolul trecut, deci ar putea să caracterizeze o latură *structurală/structuralistă* de gândire.

¹⁴ Ibid., 45.

¹⁵ Ibid., 55.

¹⁶ Ibid., 58.

Fenomenologicul. Opusă, într-un fel, dar corelat cu „structuralul” – așa cum se va vedea – este *fenomenologicul* care lucrează cu alt tip de entități, diferit de cele „fizice” și „eidetice factuale”, și anume cu *sensuri* (rezultatul unor anumite „trăiri”) și legături între acestea în cadrul așa zisei „conștiințe pure”. Dar acest nou fel de gândire este departe de a fi rupt de „structural” deoarece „*Toate unitățile reale [ale lumii naturale] sunt 'unități de sens' ” și „Orice realitate există [pentru om n.m. G.M.] doar prin 'donație de sens' ”*¹⁷. Ceea ce echivalează cu faptul că orice, să zicem „entitate”, de la nivelul conștiinței pure – este de natura unui „sens” având drept corelat o entitate din domeniul naturalului. La fel se întâmplă și cu „legăturile” dintre astfel de entități. Și mai trebuie adăugat ceva, la fel de important: „sensurile” fixate de conștiința pură la nivelul ei *fințează, se regădesc*, de multe ori implicit (în umbră) atașate la nivelul real al naturalului, în procesul cunoașterii. Mai precis, la nivelul conștiinței pure se „creează” și se „operează” cu *structuri de sensuri*, iar la nivelul realității naturale, *structurile reale* sunt încărcate de sens/sensuri ca rezultat al unor *proiecții* realizate de conștiința pură.

Având în vedere cele de mai sus și eventuala echivalență, dacă nu identitate, între ceea ce înțelege Drăgănescu prin „structural” și „fenomenologic” și aceleași denumiri din tradiția fenomenologică, apare un important semn de întrebare în legătură cu următoarele precizări derutante ale autorului făcute într-un „Glosar” al propriilor termeni utilizați¹⁸.

„Fenomenologic. Spre deosebire de înțelesul uzual care se referă la ceea ce aparține fenomenelor [...] și spre deosebire de înțelesul din fenomenologia lui Husserl și de celelalte fenomenologii care i-au urmat, prin *fenomenologie* autorul se referă la procesele [...] care au loc în informaterie sau într-o organizare mentală [...]. Procesele fenomenologice nu pot fi explicate prin procedee formale și, în particular, matematice. [...] Uneori fenomenele (procesele) fenomenologice sunt denumite de autor și *structuri fenomenologice* [s.n. G.M.] fără ca prin aceasta să se sugereze vreo asemănare cu structurile propriu zise [naturale/structurale, n.m. G.M.] [...]. Dar prin fenomenologic vom înțelege, de regulă, ceea ce nu poate fi descris formal [...]”.

¹⁷ Ibid., 207.

¹⁸ Mihai Drăgănescu, *Ortofizica*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, 434 – 5.

Prin urmare, se pare că Drăgănescu înțelege prin *fenomenologic* cu totul altceva decât am bănuț noi la acea primă privire – pe care am avut, în avans, grija de a o cataloga drept „superficială”.

Să ne reîntoarcem la modelul ontologic drăgănescian și să privim lucrurile de această dată cu o atenție sporită.

Trebuie observat că, în pofida unor asemănări între notația tradițională și cea a lui Drăgănescu, între ele apare o diferențiere semnificativă: în timp ce în cadrul notației tradiționale *structuralul* avea o denotație fizică, reală și o conotație materialistă, iar *fenomenologicul* era ambiguu denotativ și abstract conotativ, în schimb la Drăgănescu atât „structuralul” cât și „fenomenologicul” prezintă denotații materialiste.

Să subliniem această diferențiere.

Trebuie însă adăugat că, în afara nivelurilor fizic și ortofizic, ambele, după autor, de natură materială dar și informațională după cum se va vedea ulterior, el mai introduce un al treilea nivel, cel care ar conține „Conștiința Fundamentală” precum și „anumite capacități umane”; în ambele cazuri natura acestor două entități fiind greu de precizat. Mai degrabă s-ar putea spune că, privind din punct de vedere „clasic”, ele ar face parte din *transcendent*, i.e. despre care nu se poate spune nimic, inclusiv despre părți ale acestuia. Însă, în acest caz, Drăgănescu introduce și ipoteza posibilității unei naturi pur „informaționale”, pe motiv că *informația* este un principiu la egalitate cu cel al *materiei*. Căci spune el: „Materia este un principiu (Aristotel: *Fizica*, I, 7, 191), iar elementele simple ca focul, apa aerul nu sunt principii (*Metafizica*, I, (A), 8, 988, b), însă ca substanțe au ca substrat materia. [...] Materia este substratul schimbării. Ea este potențială și fără atribute. Ea este scoasă în relief cu ajutorul unei forme, de aceea este greu de definit, subliniază Aristotel”¹⁹. Și, mai departe: „Forma lui Aristotel este informație profundă [...]. Cea care dă structură în materie. De aceea noțiunea de informație, ca informație profundă, este o noțiune la fel de generală [de fapt principiu, n.n. G.M.], aproape la egalitate cu noțiunea de materie”²⁰. Dar, deși este greu de imaginat o „materie fără forme” [privativă de formă, tot după Aristotel G.M.], acest lucru nu este imposibil deoarece, „putem avea și substanțe fără materie [spune Drăgănescu, G.M.]. Ca formă pură [citește *informație pură*, G.M.], neunită cu materia, el [Aristotel]

¹⁹ Mihai Drăgănescu, *Profunzimea lumii materiale*, Editura Politică, București, 1979, 45.

²⁰ Drăgănescu, *op. cit.*, 49.

concepe Primul motor, substanță fără materie, fără mișcare proprie, dar care pune în mișcare tot restul și pe care îl leagă de divinitate”²¹.

Fără a mai intra în alte considerente legate de transcendența divinității, în sens kantian de exemplu dar și în legătură cu o mulțime de alte conotații, vom observa că, oarecum pe ușa din dos – lucru explicabil înainte dar și imediat după 1989 – Drăgănescu chiar postulează posibilitatea existența unei entități de esență *informațional pură*, căci: „Dacă Dumnezeu este numele ultimei realități, [...] [el] nu ar fi atunci ceva mai mult decât informație”²². Iar o astfel de postulare este concretizată printr-o dublă identitate așa cum am mai spus: pe de o parte – prin *Conștiința Fundamentală*, iar pe de alta prin anumite *capabilități ale ființei umane de a lucra în consens cu o astfel de conștiință*²³. Astfel, Drăgănescu arată că structurile din ortofizic (fenomenologice) sunt introduse de către această dublă identitate informațional-pură.

Faptul că dubla identitate a fost introdusă în modelul ontologic drăgănescian poate și din motive de a nu produce un „sistem închis”²⁴ nu mai contează în contextul discuției de față.

Important este că, în concepția lui Drăgănescu, apar clar trei niveluri ale existenței: (a) Conștiința Fundamentală și anumite capabilități umane, ambele de natură *pur* informațională și ale căror acțiuni, atâta timp cât nu se manifestă, nici nu pot fi descrise formal, ceea ce ar corespunde cu un *fenomenologic* să-i spunem *pur*, (b) ortofizicul în cadrul căruia cele două entități ale nivelului (a) se manifestă prin crearea de *structuri de sensuri (fenomenologice)* și (c) fizicul, unde apar *protecții* „înghețate” de structuri de la nivelul anterior, ultimele două niveluri având o natură material-informațională, deoarece nu poate exista manifestare substanțială a materiei fără ca aceasta să nu fie „in-formată”.

În concluzie, introducerea nivelului (a) pur informațional și a unora material-informaționale la nivel ortofizic și fizic a creat, chiar în cadrul exprimării lui Drăgănescu o serie de ambiguități care pot duce la confuzii în receptarea operei sale.

²¹ *Ibid.*, 47.

²² Mihai Drăgănescu, *Informația materiei*, Editura Academiei, 1990, 48.

²³ A se vedea și Gorun Manolescu, „Fenomenologicul la Mihai Drăgănescu: conștiința fundamentală a existenței”, *Noema*, XII, 2013, 31-50.

²⁴ Manolescu, *op. cit.*

Mai trebuie observat și subliniat că, după cunoștințele noastre, este pentru prima dată când *informaționalul* este introdus în cadrul unui model ontologic. Acest lucru constituie o contribuție extrem de originală și valoroasă în ontologie.

Prin urmare, păstrând totuși denumirea de „modelare fenomenologic-structurală” care s-a încetățenit cu referire la Mihai Drăgănescu, sperăm că precizările făcute de noi în acest text vor fi utile pentru înțelegerea nuanțată a acestui termen generic.

Referințe

- [1] Barrow John, *The Origin of the Universe*, HarperCollins Publisher Inc., New York, 1994.
- [2] Bohm David, *Plenitudinea lumii și ordinea ei*, Humanitas, București, 1995.
- [3] Dahlstrom Daniel, *Heidegger's transcendentalism*, [online, <http://www.bu.edu/philo/files/2013/09/d-heidegger-transcendentalism.pdf>] [21. Aug. 2014].
- [4] Drăgănescu Mihai, *Profunzimile lumii materiale*, Editura Politică, București, 1979.
- [5] Drăgănescu Mihai, *Informația materiei*, Editura Academiei, 1990.
- [6] Drăgănescu Mihai, *Ortofizica*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985.
- [7] Hawking Stephen & Mlodinow Leonard, *The Grand Design*, Peter Bollinger, 2010.
- [8] Husserl Edmund, *Idei privitoare la o fenomenologie pură și la o filozofie fenomenologică*, Humanitas, București, 2011.
- [9] Heidegger Martin, *Ființă și timp*, Humanitas, București, 2003.
- [10] Green Brian, *The Elegant Universe*, W. W. Norton & Company Inc., New York, 1999.
- [11] Kant Emanuel, *Critica rațiunii pure*, Editura Științifică, București, 1969.
- [12] Krauss Lawrence, *Omul cuantic. Biografia științifică a lui Richard Feynman*, Humanitas, București, 2013.
- [13] Magueijo João, *Faster than Speed of Light*, Penguin Books, London, 2004.
- [14] Manolescu Gorun, „Drăgănescu și 'sensurile fenomenologice': pot exista structuri de 'sensuri fenomenologice' și cine, cum și unde le materializează?”, *Noema*, XII, 2014, 19-30.

- [15] Manolescu Gorun, „Fenomenologicul la Mihai Drăgănescu: conștiința fundamentală a existenței”, *Noema*, XII, 2013, 31-50.
- [16] Manolescu Gorun, ” O primă discuție pe marginea inelului lumii materiale, a experimentului conștiinței și afirii la Mihai Drăgănescu”, *Noema*, XI, 2012, 61-88.
- [17] Rees Martin, *Doar șase numere*, Humanitas, București, 2000.
- [18] Surdu Alexandru, ”Aspecte științifico-filosofice ale conceptului de existență profundă”, în *Noema*, X, 2011, 15-30.